10/03/2024

Ο συμβολισμός της Αποκαλύψεως

/ Γνώμες

Σ’ όλα τα βιβλία της αγίας Γραφής, κατά κύριο δε λόγο στα προφητικά, απαντούν συμβολικές εκφράσεις, οι οποίες χαρακτηρίζουν επίσης και τα αποκαλυπτικά κείμενα. Η αφθονία συμβολικών εκφράσεων στα προφητικά βιβλία οφείλεται στο γεγονός ότι οι προφήτες συχνά λαμβάνουν από τον Θεό προφητείες με την μορφή συμβολικών παραστάσεων (βλ. Ζα 1,7-6,15· Δα 7-8) και μερικές φορές καταφεύγουν οι ίδιοι στην χρήσι συμβόλων, διότι δεν μπορούν να εκφράσουν

τα οράματά τους με την γλώσσα της εποχής τους [1].

- Του Στέργιου Ν. Σάκκου, Ομότιμου Καθηγητή Εισαγωγής και Ερμηνείας Καινής Διαθήκης Α.Π.Θ. († 2012)

Εύλογα, λοιπόν, στην Αποκάλυψι του Ιωάννου, ένα σαφώς προφητικό βιβλίο, κυριαρχεί η συμβολική χρήσι εκφράσεων, προσώπων, χρωμάτων, αριθμών και παραστάσεων. Είναι μάλιστα χαρακτηριστικό ότι ήδη στον πρώτο στίχο του βιβλίου ο ιερός συγγραφέας δηλώνει σχετικά με το περιεχόμενό του ότι ο Θεός «εσήμανεν αποστείλας δια του αγγέλου αυτού τω δούλω αυτού Ιωάννη» (Απ 1,1). Αποκάλυψε ο Θεός στον Ιωάννη «α εισι και α μέλλει γίνεσθαι μετά ταύτα» (Απ 1,19) με οράσεις οι οποίες περιείχαν σήμανσι, δηλαδή συμβολικές εικόνες[2].

Ο Ιωάννης, μάλιστα, καθώς και οι πρώτοι παραλήπτες της Αποκαλύψεως, «αι επτά εκκλησίαι αι εν τη Ασία» (Απ 1,4), ήσαν εξοικειωμένοι με την χρήσι συμβόλων· το ασιατικό πνεύμα συνήθιζε να εκφράζη τις ιδέες του, θρησκευτικές και πολιτικές, με σύμβολα και τύπους. Αυτό μαρτυρούν οι κιστοφόροι (νομίσματα) και άλλα ευρήματα της περιοχής, που φέρουν συμβολικές παραστάσεις[3]. Την ασιατική αυτή συνήθεια, που είχε επιδράσει βαθιά και στους ασιάτες χριστιανούς, χρησιμοποιεί ο Θεός για να δείξη «τοις δούλοις αυτού α δει γενέσθαι εν τάχει» (Απ 1,1). Στην πραγματικότητα, η πρωτοβουλία στην χρήσι συμβόλων ανήκει στον Θεό, ο οποίος κατά την εκδίωξι των πρωτοπλάστων από τον παράδεισο διατύπωσε το λεγόμενο πρωτευαγγέλιο με συμβολικές εκφράσεις· «αυτός σου τηρήσει κεφαλήν, και συ τηρήσεις αυτού πτέρναν» (Γε 3,15).

Με τον συμβολισμό της Αποκαλύψεως οι εκκλησίες της Ασίας εφοδιάζονται με ένα αντίβαρο ενάντια στην άφθονη χρήσι συμβόλων από τους ειδωλολάτρες[4]. Και δεν πρόκειται απλώς για αντίβαρο. Σύμβολα συνηθισμένα στον ειδωλολατρικό κόσμο αποκτούν στην Αποκάλυψι αντίκρυσμα με υψηλό, θεϊκό η έστω βαρυσήμαντο νόημα. Κάτι ανάλογο θα συμβή αργότερα, όταν ο άγιος Ιωάννης θα γράψη στο Ευαγγέλιό του· «Εν αρχή ην ο Λόγος, και ο Λόγος ην προς τον Θεόν, και Θεός ην ο Λόγος». Ακούγοντας να γίνεται πολύς λόγος στην Μ. Ασία περί του Λόγου ως ανωτάτου πάντων, ο ιερός ευαγγελιστής λέγει· «Να, ο Λόγος είναι ο Υιός του Θεού, ο Ιησούς Χριστός, ο ιδικός μας Κύριος»[5]

Ο συμβολισμός επιτελεί στην Αποκάλυψι τριπλή λειτουργία: 1. Καλύπτει εν μέρει τον προφητικό λόγο από τα μάτια των Ρωμαίων, των ειδωλολατρών κατακτητών, και προστατεύει τον Ιωάννη και τούς πιστούς από την οργή τους[6]. Βεβαίως οι παραλήπτες της Αποκαλύψεως αντιλαμβάνονταν πολύ καλά τις συμβολικές αναφορές του Ιωάννου στην αντίχριστη Ρώμη, καθόσον είχε προηγηθή σχετική

προφορική διδασκαλία από τους αποστόλους που έδρασαν στην Μ. Ασία[7]. 2. Λειτουργεί παρόμοια με τις παραβολές που χρησιμοποιούσαν οι προφήτες και ο Κύριος· αφήνει αδιάφορους τους χλιαρούς η ψυχρούς στην πίστι και αφυπνίζει το εκλεκτό κατάλοιπο του λαού του Θεού, ώστε να εντείνη το ενδιαφέρον του για την κατανόησι του θείου λόγου και την υπακοή σ' αυτόν[8]. 3. Αναδεικνύει την διαχρονικότητα του συμβολιζομένου, καθ' όσον δεν το περιορίζει σε μία και μόνη περίπτωσι μιας συγκεκριμένης εποχής[9]. Ετσι, υπό τον όρο «Βαβυλών» (Απ 14,8· 16,19· 17,5· 18,2.10.21), π.χ., εννοείται όχι μόνον η αντίχριστη ρωμαϊκή αυτοκρατορία, αλλά και κάθε κοσμική εξουσία που στρέφεται κατά της Εκκλησίας, κάθε πνευματική η πολιτική δύναμι που γίνεται όργανο του σατανά, για να βλάψη την πίστι των χριστιανών και να εμποδίση το έργο της Εκκλησίας.

Τα ποικίλα γεγονότα τα οποία πρόκειται να εξαγγείλη ο Ιωάννης και τα πνευματικά νοήματα που οφείλει να μεταφέρη στούς πιστούς, ασφαλώς του τα αποκαλύπτει ο Θεός κάτω από εικόνες και παραστάσεις που ανήκουν στον κύκλο των γνώσεων και εμπειριών του ευαγγελιστού. Και ο Ιωάννης περιγράφει ο,τι ακριβώς βλέπει. Οι παραστάσεις της Αποκαλύψεως θυμίζουν εικόνες απ' όλους τούς τομείς της φύσεως και της ζωής. Ζωικό και φυτικό βασίλειο, γεωργική και εμπορική ζωη, θάλασσα, ουρανός, φυσικά φαινόμενα, πολύτιμοι λίθοι, αλλά και η ανθρώπινη ζωη, με την μητέρα και το παιδί, την παρθένο νύμφη, την πόρνη, τον πόλεμο, την ειρήνη, τα μεταφορικά μέσα, προσφέρουν μία αφθονία εικόνων με τις οποίες εκφράζονται οι αλήθειες του θεοπνεύστου αυτού βιβλίου.

Οπωσδήποτε, παρόμοιες εικόνες συναντώνται επίσης σε διάφορα κείμενα της ιουδαϊκής και θύραθεν γραμματείας. Το γεγονός αυτό δεν πρέπει να μας παραπλανήση και να μας οδηγήση στο συμπέρασμα ότι ο Ιωάννης χρησιμοποίησε διάφορες πηγές για την καταγραφή των οράσεών του[10]. Μοναδική του πηγή είναι ο Θεός, ο οποίος του έδειξε τις οπτασίες. Βεβαίως, όπως προανέφερα, ο Θεός πρόσφερε στον Ιωάννη τις αποκαλύψεις με συμβολικές εικόνες τις οποίες ως επί το πλείστον γνώριζε ο προφήτης όχι μόνο από την φυσική ζωή αλλά και από την αγία Γραφή. Μπορούμε, λοιπόν, να διακρίνουμε την συγγένεια των συμβολικών παραστάσεων της Αποκαλύψεως προς παραστάσεις γνωστές:

1. Πρωτίστως και κυρίως από την Παλαιά Διαθήκη[11]. Ονόματα προσώπων (Βαλαάμ, Ιεζάβελ) η πόλεων (Ιερουσαλήμ, Βαβυλών, Σοδομα), τοπωνύμια (όρος Σιών, Αρμαγεδών), αλλά επίσης τόποι και αντικείμενα της λατρείας του Ισραήλ (η Σκηνή του Μαρτυρίου και ο Ναός με το θυσιαστήριο, το θυμιατό και την Κιβωτό της Διαθήκης) εμφανίζονται στην Αποκάλυψι ως σύμβολα γεγονότων και καταστάσεων της Εκκλησίας, στρατευομένης και θριαμβεύουσας, και του κόσμου.

2. Από την Καινή Διαθήκη. Βεβαίως η Αποκάλυψι είναι το μόνο προφητικό βιβλίο της Καινής Διαθήκης. Εν τούτοις, προφητικά στοιχεία υπάρχουν και στα άλλα καινοδιαθηκικά βιβλία. Στην πραγματικότητα, σ' όλα τα βιβλία της Καινής Διαθήκης, Ευαγγέλια, Πράξεις Αποστόλων, Επιστολές, Αποκάλυψι, υπάρχουν και ιστορικά και διδακτικά και προφητικά στοιχεία. Οι συμβολικές περιγραφές της Αποκαλύψεως εμφανίζουν συγγένεια με το Β΄ Θεσ. 2,1-12, όπου ο απόστολος Παύλος μιλά για τον αντίχριστο, και κυρίως με την λεγομένη «μικρή Αποκάλυψι» (Μθ 24· Μρ 13· Λκ 21), όπου ο ίδιος ο Κύριος προφητεύει τα μελλοντικά γεγονότα. Αυτά τα ίδια γεγονότα, που άκουσε ο ευαγγελιστής Ιωάννης από το στόμα του Κυρίου επί της γης, αυτά περιγράφει παραστατικά στην μεγάλη Αποκάλυψί του όπως του τα έδειξε «εν πνεύματι» (Απ 1,10) ο αναστημένος και δοξασμένος Ιησούς. Και επειδή η Αποκάλυψι είναι το πρώτο έργο του, δεν αναφέρει στο Ευαγγέλιό του την «μικρή Αποκάλυψι», την οποία άλλωστε καταγράφουν οι τρεις προγενέστεροί του ευαγγελισταί.

Αυθαίρετους και αβάσιμους θεωρώ τούς ισχυρισμούς ότι κάποιες εικόνες αντλεί η Αποκάλυψι από την θεματική της αποκαλυπτικής[12]. Το γεγονός ότι υπάρχουν κάποια στοιχεία κοινά στην Αποκάλυψι και στις ιουδαϊκές η χριστιανικές αποκαλύψεις δεν αποτελεί απόδειξι ότι η πρώτη τα δανείστηκε από τις άλλες. Όπως ήδη ανέφερα, αρκετά σύμβολα αποτελούν κοινό τόπο στις ασιατικές παραδόσεις και εμφανίζονται και στην Αποκάλυψι. Άλλωστε οι διάφορες αποκαλύψεις είναι ως επί το πλείστον μεταγενέστερες της Αποκαλύψεως[13]. Επίσης αστήρικτες είναι οι απόψεις ότι η Αποκάλυψι περιέχει επιδράσεις από ειδωλολατρικές θρησκείες[14], μάλιστα δε και ίχνη συγκρητισμού. Οπωσδήποτε από αυτές τις εικασίες απουσιάζει η κατανόησι του πνεύματος του ιερού βιβλίου, του χριστιανικού χαρακτήρος του[15], που δεν συμβιβάζεται με ο,τιδήποτε ειδωλολατρικό. Αρκεί μία ανάγνωσι της Αποκαλύψεως για να αντιληφθή ο καλοπροαίρετος αναγνώστης την αποστροφή του Κυρίου προς την ειδωλολατρία, και την τελεσίδικη καταδίκη των ειδωλολατρών (βλ. Απ 21,8· 22,15). Ο Ιωάννης, ο οποίος είδε, άκουσε και κατέγραψε όλα αυτά και με την αγωνία του πνευματικού ποιμένος παραγγέλλει στους πιστούς «Τεκνία, φυλάξατε εαυτούς από των ειδώλων» (Α΄ Ιω 5,21), πως θα κατέφευγε σε ειδωλολατρικά δάνεια;

Είναι αξιοσημείωτο ότι και εκείνοι που ισχυρίζονται ότι ο Ιωάννης επηρεάζεται από ξένες πηγές παραδέχονται ότι ο συγγραφέας της Αποκαλύψεως κινείται με πλήρη ανεξαρτησία και πρωτοτυπία[16], αφού μάλιστα πολλές από τις εικόνες του βιβλίου δεν συναντώνται ούτε στην Παλαιά Διαθήκη ούτε σε άλλα κείμενα. Είναι εικόνες κυρίως από την επίγεια ζωη του Χριστού (π.χ. η γυναίκα με το παιδί στο 12ο κεφ.)[17] και από την εμπορική κίνησι των μικρασιατικών πόλεων (π.χ. οι

απαριθμήσεις των εμπορικών ειδών στο 18ο κεφ., των πολυτίμων λίθων στο 21ο κεφ.) προς τις εκκλησίες των οποίων απευθύνεται το βιβλίο.

Τα ιδιάζοντα χαρακτηριστικά του συμβολισμού της Αποκαλύψεως είναι:

1. Ελευθερία στην χρήσι των συμβόλων και των εικόνων. Δεν χρησιμοποιείται το ίδιο συμβολικό λεξιλόγιο στα διάφορα τμήματα του βιβλίου, αλλά ούτε και στην ροη του ιδίου οράματος[18]. Δημιουργείται έτσι εκ πρώτης όψεως η εντύπωσι του χάους, ώστε, για να προσεγγίσουμε το νόημα, «θα έπρεπε να έχη γραφή ένα λεξικό -η καλύτερα μία γραμματική κι ένα συντακτικό- της εικονογραφίας και των συμβόλων της Αποκαλύψεως», όπως επιτυχημένα έχει λεχθή[19]. Η προσεκτική όμως μελέτη αποκαλύπτει στον αναγνώστη ότι και τα οράματα που φαίνονται άσχετα και ασύνδετα μεταξύ τους περιέχονται στο ίδιο πλαίσιο. Αυτό καθορίζεται από ορισμένα σύμβολα, όπως είναι το αρνίο, ο δράκοντας, η γυναίκα του κεφ. 12, η οποία εμφανίζεται και πάλι ολόλαμπρη ως ουράνια πόλι στο κεφ. 21, τα δύο θηρία, η Βαβυλώνα.

2. Συγγένεια η και ταύτισι διαφορετικών συμβόλων. Το ίδιο πρόσωπο η γεγονός μπορεί να συμβολίζεται με διαφορετικά σύμβολα[20]. Ο Ιησούς Χριστός π.χ. συμβολίζεται με παραστάσεις που φαίνονται απόλυτα ανεξάρτητες και άσχετες μεταξύ τους: ως ο Υιός του ανθρώπου (Απ 1,13), ως ο λέων ο εκ της φυλής Ιούδα (5,5), ως το αρνίο (5,6), ως ο ιππέας του λευκού ίππου (6,2). Οι πληγές που περιγράφονται με τον συμβολισμό των επτά σφραγίδων, των επτά σαλπίγγων και των επτά φιαλών, παρά την διαφορετικότητα των συμβόλων αυτών, δεν διαφέρουν ουσιαστικά μεταξύ τους[21].

3. Αντίστροφα, το ίδιο σύμβολο μπορεί να συμβολίζη διαδοχικά δύο η περισσότερες πραγματικότητες. Σύμφωνα, π.χ., με το Απ 17,9-10 τα επτά κεφάλια του θηρίου «όρη επτά εισι... και βασιλείς επτά εισι».

4. Συμβολα που αλληλοσυμβολίζονται, με έναν «συμβολισμό πολλών επιπέδων»[22]. Αυτό π.χ. συμβαίνει με τούς «αστέρας» και τούς «αγγέλους των επτά εκκλησιών» (Απ 1,20). Οι αστέρες συμβολίζουν τούς «αγγέλους» των εκκλησιών και αυτοί τούς επισκόπους των εκκλησιών και συνεκδοχικά τις εκκλησίες. Επίσης, κάτι παρόμοιο συμβαίνει με το επτακέφαλο θηρίο και με μία από τις κεφαλές του, η οποία έχει όλες τις ιδιότητες του θηρίου.

5. Συμβολα δυνάμεως και νίκης μετασχηματίζονται σε εικόνες πόνου η αδυναμίας. Ετσι, ενώ ο Ιωάννης ακούει ότι «ενίκησεν ο λέων ο εκ της φυλής του Ιούδα» (5,5), βλέπει «αρνίον εστηκός ως εσφαγμένον» (5,6)[23]. Ομοίως οι πιστοί «ενίκησαν

αυτόν (τον διάβολον) δια το αίμα του αρνίου και δια τον λόγον της μαρτυρίας αυτών, και ουκ ηγάπησαν την ψυχήν αυτών άχρι θανάτου» (12,11), δηλαδή τα θύματα αναδεικνύονται με τη θυσία τους νικητές[24].

6. Συχνή χρήσι παράξενων και αφύσικων συμβόλων, που περιγράφουν πρόσωπα και καταστάσεις με τρόπο υπερβολικό, προκειμένου να δοθή το μήνυμα με μεγαλύτερη έμφασι[25].

7. Ιδιορρυθμία ως προς την σύνθεσι των εικόνων. Πολλές από τις περιγραφές του βιβλίου δεν είναι δυνατόν να απεικονισθούν[26], ούτε καν να συλληφθούν από την ανθρώπινη φαντασία[27], καθόσον τα συμβολιζόμενα βρίσκονται έξω από τον κύκλο της ανθρωπίνης γνώσεως και εμπειρίας.

Σε αρκετές περιπτώσεις η ερμηνεία των συμβόλων της Αποκαλύψεως αναφέρεται από τον ίδιο τον Ιωάννη πλήρως η εν μέρει (π.χ. στα Απ 1,20· 4,5· 5,6· 12,9· 17,9ε.12.15). Παραμένουν όμως κάποιες συμβολικές μορφές, ως προς τις οποίες υπάρχει ποικιλία ερμηνειών ακόμα και μεταξύ των ερμηνευτών που ακολουθούν την ίδια γενική ερμηνευτική μέθοδο[28].

Μπορούμε να διατυπώσουμε τις ακόλουθες αρχές ερμηνείας των συμβόλων της Αποκαλύψεως:

1. Χρειάζεται κατ’ αρχήν η γνώσι των χαρακτηριστικών του συμβολισμού της Αποκαλύψεως.

2. Όπου το ίδιο το κείμενο δεν δίνει καμία ερμηνεία, οι παραστάσεις ως επί το πλείστον πρέπει να εκληφθούν με συμβολική σημασία[29], «αλληγορικώς», όχι όμως κατά την αυθαιρεσία της αλληγορικής ερμηνείας[30].

3. Υπάρχουν περιπτώσεις στις οποίες ένα στοιχείο συμβολισμού εμφανίζεται σε μία περιγραφή η οποία δεν πρέπει ως επί το πλείστον να ερμηνευθή συμβολικά[31].

4. Μερικές από τις εικόνες της Αποκαλύψεως δεν πρέπει να ερμηνευθούν ως συμβολικές. Χρησιμεύουν απλώς για να προσθέσουν ζωηρότητα και κίνηση στην συνάφεια[32].

5. Διαδοχικά μέλη μιας σειράς οραμάτων δεν υπονοούν αναγκαστικά μία χρονολογική συνέχεια.

6. Οι αριθμοί τρία, τέσσερα, έξι, επτά, δώδεκα κ.α. έχουν ιδιάζουσα σημασία[33], η οποία, μάλιστα, δεν είναι μονοσήμαντη. Π.χ. στον αριθμό του θηρίου 666, το 6, ως

υπολειπόμενο του 7, θεωρείται σύμβολο της ελλείψεως και του κακού, αλλά εν τούτοις τα «ζώα» γύρω από τον θρόνο είναι εξαπτέρυγα (Απ 4,8), σύμβολο που εκφράζει την πλήρη και τέλεια κίνησί τους σε κάθε κατεύθυνσι.

7. Ο ερμηνευτής δεν πρέπει να παρασύρεται από τα δεδομένα και τις αντιλήψεις της δικής του εποχής, για να ερμηνεύση τις συμβολικές παραστάσεις της Αποκαλύψεως[34].

8. Τα σύμβολα της Αποκαλύψεως είναι τύποι, οι οποίοι βρίσκουν εφαρμογή όχι μόνο στην πρώτη πραγματικότητα την οποία αρχικά συμβολίζουν αλλά επί πλέον σε διάφορα γεγονότα και πρόσωπα ανά τούς αιώνες. Η ερμηνεία τους, λοιπόν, δεν εξαντλείται σε συγκεκριμένα ιστορικά γεγονότα η πρόσωπα[35].

Την αλήθεια αυτή κατανοούμε σαφώς από την ερμηνεία που δίδει ο ίδιος ο Κύριος και οι απόστολοι σε γεγονότα και πρόσωπα της Παλαιάς Διαθήκης. Μάταια, π.χ., πάσχιζαν οι ραββίνοι να εξηγήσουν γιατί ο Θεός διέσωσε τους Ισραηλίτες από την μάστιγα των φιδιών υποδεικνύοντας την ύψωσι του χαλκίνου όφεως. Την απάντησι άκουσε από το στόμα του Ιησού ο φαρισαίος Νικόδημος· «Καθώς Μωϋσής ύψωσε τον όφιν εν τη ερήμω, ούτως υψωθήναι δει τον υιόν του ανθρώπου, ίνα πας ο πιστεύων εις αυτόν μη απόληται, αλλ’ έχη ζωήν αιώνιον» (Ιω 3,14-15). Στην συνέχεια είδε να πραγματοποιούνται τα λόγια αυτά στον Γολγοθά, όπου ο Κύριος «θανάτω θάνατον επάτησε». Επίσης στον περίφημο λόγο του Ιησού περί του άρτου της ζωής γίνεται σαφές ότι το μάννα είναι τύπος του σάρκας του Κυρίου την οποία λαμβάνουμε στο μυστήριο της θείας Κοινωνίας (βλ. Ιω 6,32-58). Ο απόστολος Παύλος βλέπει στην Ερυθρά θάλασσα και στην νεφέλη που ακολουθούσε τους Ισραηλίτες το νερό του Βαπτίσματος, στον βράχο που ανέβλυσε νερό τον ίδιο τον Χριστό, και επισημαίνει ότι «ταύτα τύποι ημών εγενήθησαν» (βλ. Α΄ Κο 10,1-6). Επιπλέον, ο Κάιν ερμηνεύεται από τον ευαγγελιστή Ιωάννη και τον απόστολο Ιούδα ως τύπος φθόνου, μισαδελφίας και φόνου (βλ. Α΄ Ιω 3,12· Ιούδα 11)[36].

9. Ο καλύτερος ερμηνευτής των συμβόλων της Αποκαλύψεως είναι η ίδια η ιστορία[37]. Ο επιστήμονας ερμηνευτής δεν έχει την δυνατότητα να κατανοήση όλα τα σύμβολα, ενώ παράλληλα και γι’ αυτά που φαίνεται να κατανοή δεν μπορεί να εμφανίζεται πάντοτε απολύτως βέβαιος[38]

Σ’ όλα τα παραπάνω πρέπει να προστεθή ότι ένα μεγάλο μέρος της ερμηνείας επαφίεται στην «ερμηνευτική διακριτικότητα του ερμηνευτού»[39], διακριτικότητα βεβαίως «εν Πνεύματι»[40], καθ’ όσον το ερμηνευόμενο είναι «τι το Πνεύμα λέγει». Οσο μπορούμε να εντοπίσουμε την ψυχή ανατέμνοντας το

ανθρώπινο σώμα, τόσο μπορούμε να βρούμε την σωστή ερμηνεία της Αποκαλύψεως προσεγγίζοντάς την άνευ Πνεύματος.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

1. Βλ. Σ. Σακκου, Εισαγωγή εις την Καινήν Διαθήκην, Θεσ/νίκη 21984, σ. 204.

2. Είναι γνωστό ότι ορισμένοι προβληματίσθηκαν ως προς την γνησιότητα των οπτασιών της Αποκαλύψεως υποστηρίζοντας ότι πρόκειται: α) Περί παραισθήσεων του Ιωάννου. β) Περί συμπιλήματος αυτουσίων η διασκευασμένων ψευδωνύμων ιουδαϊκών και χριστιανικών αποκαλύψεων κ.α. Στις εκδοχές αυτές αντιτίθεται η ιδεολογική και λογοτεχνική ενότητα του βιβλίου, η οποία αναγνωρίζεται σήμερα από τους περισσοτέρους ερευνητάς. Βλ. Π. Μπρατσιώτου, Η Αποκάλυψις του Ιωάννου, Αθήναι 1950, σ. 20. Σ. Αγουρίδου, Εισαγωγή εις την Καινήν Διαθήκην, Αθήναι 1971, σ. 405. Ο πρώτος μάλιστα επικαλείται και την άποψι του W. Bousset, ο οποίος επίσης αναγνωρίζει την γνησιότητα των εκφραστικών βιωμάτων του Ιωάννου.

3. Βλ. W. M. Ramsay, The Letters to the Seven Churches, London 1904, σ. 288.

4 Πρβλ. H. B. Swete, The Apocalypse of St John, London 31911, σ. cxxxix.

5. Βλ. Σ. Σάκκου, Ερμηνεία εις το κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον, τευχ. Α , Θεσ/νίκη 1972, σσ. 35-36.

6. Πρβλ. H. Gollinger, Kirche in der Bewährung: Eine Einführung in die Offenbarung des Johannes, Aschaffenburg 1973, σ. 13.

7. Πρβλ. Β΄ Θε 2,5ε.· «Ου μνημονεύετε ότι έτι ων προς υμάς ταύτα έλεγον υμίν; Και νυν το κατέχον οίδατε…».

8. Πρβλ. Μθ 13,12-14· «Όστις γαρ έχει, δοθήσεται αυτώ και περισσευθήσεται· όστις δε ουκ έχει, και ο έχει αρθήσεται απ’ αυτού. Δια τούτο εν παραβολαίς αυτοίς λαλώ, ίνα βλέποντες μη βλέπωσι και ακούοντες μη ακούωσι μηδέ συνώσι, μήποτε επιστρέψωσι». Χρυσοστόμου, Εις Ψαλμούς 48,3· PG 55,225· «Ο Χριστός πολλά εν παραβολαίς ελάλει, κατ’ ιδίαν δε τοις μαθηταίς επέλυε ταύτας. Η γαρ παραβολή τον άξιον και ουκ άξιον διαιρεί· ο μεν γαρ άξιος εκζητεί τα λεγόμενα ευρείν, ο δε ανάξιος παρατρέχει».

9. Την διαχρονικότητα των συμβόλων της Αποκαλύψεως επισημαίνει ο G. B. Caird στο άρθρο του «On Deciphering the Book of Revelation: IV. Myth and Legend»,

ExpTim 74/4 (1963) 103-105. Πρβλ. H.-M. Féret, «Apocalypse, histoire et eschatologie chrétiennes», Dieu Vivant 2 (1945) 123· «Στην Αποκάλυψι οι συμβολισμοί, ενώ αναφέρονται σε σύγχρονες πραγματικότητες, είναι ανοιχτοί στο μέλλον».

10. Αρκετοί ερμηνευταί προσπαθούν να εντοπίσουν υποτιθέμενες πηγές μέσα σε όλο το κείμενο της Αποκαλύψεως. Ορισμένοι, μάλιστα, επειδή εντοπίζουν στην Αποκάλυψι κείμενα πρωτότυπα, ενοχλούνται και εμβαθύνουν στην έρευνα για αναζήτησι πηγών.

11. Βλ. Σάκκου, Εισαγωγή, 188. Ο Ugo Vanni στην ειδική μελέτη του «Il simbolismo nell' Apocalisse», Greg 61 (1980) 461-506, γράφει· «Η συμβολική της Αποκαλύψεως με κοσμικές και ανθρωπολογικές συγκρίσεις, χρώματα και αριθμούς έχει την ρίζα της πλήρως στην Παλαιά Διαθήκη».

12. Το γεγονός π.χ. ότι οι επτά βροντές (10,3) και ο αετός (12,14) συνοδεύονται από το οριστικό άρθρο προβάλλεται από τον E. B. Allo ως δείγμα «ότι πρόκειται για σχήματα γνωστά στην αποκαλυπτική παράδοσι» (Saint Jean, L' Apocalypse, Paris 21921, σ. XLVII). Ωστόσο, ο ίδιος ερμηνευτής ομολογεί (αυτόθι) ότι οι αποκαλυπτικές παραστάσεις χρησιμοποιούνται από τον Ιωάννη για εντελώς διαφορετική διδασκαλία.

13. Βλ. Σάκκου, Εισαγωγή, 188. Του αυτού, Ιαννής και Ιαμβρής, Θεσ/νίκη 1973, σσ. 7-8, 36.

14. Βλ. J. E. Carpenter, «Astrology in the Book of Revelation», HibJ 23 (1924/25) 733. Ph. Carrington, «Astral Mythology in the Revelation», AThR 13 (1931) 289-305.

15. «Και το να μη δούμε εδώ αυτό το πράγμα ισοδυναμεί με το να μη δούμε τίποτε απολύτως», επισημαίνει ο Ramsay (Letters, 309).

16. Πρβλ. I. T. Beckwith, The Apocalypse of John. Studies in Introduction with a Critical and Exegetical Commentary, New York 1919, επανεκτ. Michigan 1967, σσ. vii-viii.

17. Ο Swete γράφει κατηγορηματικά· «Η Γυναίκα με το Παιδί δεν έχει παράλληλο στην Π.Δ., και παρά τις προσπάθειες του Gunkel να βρη την γένεσι αυτής της εξαίρετης εικόνας σε βαβυλωνιακές λαϊκές παραδόσεις, πρέπει να θεωρηθή με σιγουριά ως ουσιαστικά μία δημιουργία του νου του συγγραφέα, υπό την επίδρασι του Πνεύματος του Χριστού» (Apocalypse, cxxxiii). Για την ιδιάζουσα αυτή συμβολική παράστασι και τις ερμηνείες που έχει δεχθή βλέπε τις δύο εισηγήσεις

μου: «Η γυνή η περιβεβλημένη τον ήλιον (Απ 12,1εε.)», Πρακτικά Θεολογικού Συνεδρίου Ι. Μ. Θεσσαλονίκης εις τιμήν της Υπεραγίας Θεοτόκου και αειπαρθένου Μαρίας, Θεσ/νίκη 1991, σσ. 349-366, και «Η γυναίκα του Απ 12 κατά την ερμηνεία των οκτώ πρώτων αιώνων», Η Αποκάλυψη του Ιωάννη, προβλήματα φιλολογικά, ιστορικά, ερμηνευτικά, θεολογικά, Εισηγήσεις Στ΄ Συνάξεως Ορθοδόξων βιβλικών θεολόγων, Λευκωσία 1991, σσ. 165-180.

18. Ο Allo χαρακτηρίζει το φαινόμενο αυτό ως «μία αδυναμία, η τουλάχιστον μία φιλολογική ιδιαιτερότητα, η οποία καθιστά αρκετά σύνθετο το έργο των υπομνηματιστών» (L' Apocalypse, LIX). Εχοντας εστιασμένη την προσοχή του στο νόημα ο Ιωάννης αλλάζει τα σύμβολα «μη κοιτάζοντας τις αισθητές εικόνες παρά ως λέξεις συμβατικές, τις οποίες μπορεί κανείς δίχως δισταγμό να τις αλλάξη την μία με την άλλη, όταν είναι συνώνυμες» (αυτόθι).

19. L. L. Thompson, The Book of Revelation: Apocalypse and Empire, New York 1990, σ. 206.

20. Πρβλ. G. B. Caird, «On Deciphering the Book of Revelation: I. Heaven and Earth», ExpTim 74/1 (1962) 14· «Οποιαδήποτε δύο σύμβολα μπορεί να αντιστοιχούν σε δύο διαφορετικά επίγεια γεγονότα, αλλά μπορεί εξ ίσου να αντιπροσωπεύουν διαφορετικές απόψεις του ιδίου γεγονότος».

21. Πρβλ. Allo, L' Apocalypse, LX· «Είναι σαφώς οι ίδιες συμφορές αρχικά προβλεπόμενες, στην συνέχεια βλεπόμενες». Caird, ε.α.

22. Η έκφρασι είναι του Allo (ε.α., LXV).

23. Ο D. L. Barr σχολιάζει· «Ο Ιωάννης κάνει έναν τολμηρό θεολογικό ισχυρισμό: το αρνίο είναι ο λέων. Ο Ιησούς είναι ο Μεσσίας, αλλά έχει εκτελέσει το μεσσιανικό του αξίωμα με έναν πάρα πολύ ασυνήθιστο τρόπο, με τον θάνατό του» («The Apocalypse as a Symbolic Transformation of the World: A Literary Analysis», Int 38 [1984] 41).

24. Πρβλ. Barr, αυτόθι, 42.

25. Ο G. R. Beasley-Murray θεωρεί την πολιτική γελοιογραφία ως «το πλησιέστερο σύγχρονο παράλληλο» για τα σύμβολα της Αποκαλύψεως (The Book of Revelation, USA 1987 [11974], σσ. 16-17).

26. Πρβλ. Swete, Apocalypse, cxxxix· «Ο συγγραφέας της Αποκαλύψεως προσέχει να αποφεύγη αντιπροσωπεύσεις που θα μπορούσαν να παρουσιαστούν από την

τέχνη του ζωγράφου. Καμία σκηνή στην μεγάλη χριστιανική αποκάλυψι δεν μπορεί να αναπαραχθή επιτυχώς στον καμβά». R. Boyd, «The Book of Revelation» (StudBib 4), Int 2 (1948) 469· «Ο Ιωάννης δεν θέλει ο αναγνώστης του να πασχίζη να βρη την μορφη του περιγραφομένου πράγματος· αλλά θέλει οπωσδήποτε ο αναγνώστης του να κατανοήση τι σημαίνει η δηλώνει το περιγραφόμενο». Κατά τον B. F. Westcott οι εικόνες της Αποκαλύψεως «είναι συμβολικές και όχι εικονογραφήσιμες» (Epistles of St. John: The Greek Text, London 1909, σ. 335).

27. Πρβλ. G. E. Ladd, A Commentary on the Revelation of John, Michigan 1972, σ. 102· «Τα σύμβολα της Αποκαλύψεως δεν νοούνται ως φωτογραφίες αντικειμενικών γεγονότων· είναι συχνά συμβολικές αναπαραστάσεις πνευματικών πραγματικοτήτων που σχεδόν κανείς δεν μπορεί να τις φανταστή». M. E. Boring, Revelation, Interpretation, Louisville 1989, σ. 54· «Πολλές από τις σκηνές... όχι μόνο δεν μπορούν να τοποθετηθούν πάνω σε καμβά η σε οθόνη κινηματογράφου, αλλά δεν μπορούν να τοποθετηθούν ούτε στην οθόνη του μυαλού».

28. Πρβλ. Fr. Stagg, «Interpreting the Book of Revelation», RevExp 72 (1975) 333· «Καποιος συμβολισμός μέσα στο βιβλίο είναι εντελώς προφανής ως προς την σημασία, και κάποιος είναι ασύλληπτος η προς το παρόν πέραν βεβαίας αποκρυπτογραφήσεως. Πιθανόν κάποιοι ήχοι, χρώματα, κινήσεις και μορφές σχεδιάζονται για να δημιουργήσουν εντυπώσεις και διαθέσεις τέτοιες, όπως δέος, φόβο, σεβασμό, τρόμο, ελπίδα η ειρήνη». Ο Swete, βαθύς μελετητής της Αποκαλύψεως, επισημαίνει ότι «η αβεβαιότητα που κυκλώνει την αποκαλυπτική ερμηνεία δεν μειώνει σοβαρά την γενική αξία του βιβλίου. Ούτε μπορεί να οδηγήση στο να κατηγορηθή ο συγγραφέας ότι είναι άσκοπα δυσνόητος...» (Apocalypse, cxxxiv).

29. Αντίθετα, κάποιοι ερμηνευταί ισχυρίζονται ότι σε τέτοιες περιπτώσεις μπορούμε να ερμηνεύουμε κυριολεκτικά. Έτσι ο J. F. Walvoord, The Revelation of Jesus Christ, London 1966, σ. 30.

30. Βλ. Σακκου, Εισαγωγή, 204-205· «Όλα τα σύμβολα ερμηνεύονται αλληγορικώς. Αλλ' η αλληγορία αυτή ουδεμία σχέσιν έχει με την αλληγορικήν ερμηνείαν, διότι πρώτον μεν αυτός ο θεόπνευστος συγγραφεύς εμφαίνει ότι ομιλεί συμβολικώς, δεύτερον δε η αλληγορία είνε μόνον μία και συγκεκριμένη· το νοούμενον δηλαδή είνε ένα και σταθερόν, και δεν δύναται ο καθείς να υποθέτη ο,τι θέλει, όπως γίνεται εις την αλληγορικήν ερμηνείαν. Εννοείται ότι κατά την ιστορικήν ερμηνείαν, δια να ερμηνεύσωμεν αλληγορικώς μίαν συμβολικήν έκφρασιν, πρέπει πρώτα να ερμηνεύσωμεν επιτυχώς τι σημαίνει κατά γράμμα».

31. Πρβλ. A. S. Peake, The Revelation of John, London 1919, σσ. 183-184, ο οποίος αναφέρει ως παράδειγμα την περιγραφή της ουράνιας Ιερουσαλήμ (Απ 21). Πρόκειται για πραγματική κατοικία ανθρώπων. Αλλά το κυβοειδές σχήμα της οπωσδήποτε είναι συμβολικό· ανακαλεί τα Άγια των Αγίων, που σχημάτιζαν τέλειο κύβο, και εκφράζει την αλήθεια ότι «η σκηνή του Θεού» είναι «μετά των ανθρώπων». Ο G. B. Caird επισημαίνει την δυσκολία του ερμηνευτού όταν προσπαθή να αποφασίση πόσο να εκλάβη την εικονική γλώσσα κυριολεκτικά και πόσο συμβολικά (A Commentary on the Revelation of St. John the Divine, London 21969, σ. 7).

32. Πρβλ. Swete, Apocalypse, cxxxiii.

33. Για την συμβολική χρήσι των αριθμών γενικά στις αποκαλύψεις βλ. Allo, L’ Apocalypse, XXXIII-XXXIV. Ειδικά για τούς συμβολικούς αριθμούς της Αποκαλύψεως και την ερμηνεία τους βλ. J. P. Lange, Die Offenbarung des Johannes, Leipzig 1871, σσ. 11-12, Swete, ε.α., cxxxv-cxxxviii, Allo, ε.α., LII-LIII, R. Boyd, «The Book of Revelation» (StudBib 4), Int 2 (1948) 469-470, Ed. Lohse, Die Offenbarung des Johannes, Göttingen 1971, σσ. 22-23, Kl. Gamber, Das Geheimnis der sieben Sterne: Zur Symbolik der Apokalypse, Regensburg 1987. Αναλυτική εξέτασι και ερμηνεία όλων των άλλων συμβόλων της Αποκαλύψεως (χρωμάτων, γεωμετρικών σχημάτων, φυσικών φαινομένων κτλ.) βλ. Lange, ε.α., 12-32.

34. Πρβλ. Peake, Revelation, 184· «Ποτέ δεν πρέπει να μπούμε στον πειρασμό να μειώσουμε τις προσδοκίες του συγγραφέα της Αποκαλύψεως στα όρια της δικής μας εμπειρίας». Δεν πρέπει, λοιπόν, να «αναζητούνται αλληγορίες όπου ο συγγραφέας περιγράφει πράγματα με ρεαλιστικό τρόπο, αλλά οι περιγραφές είναι παράξενες και αταίριαστες στην σύγχρονη θεώρησι» (αυτόθι, 179).

35. Πολύ σωστά επισημαίνει ο Peake ότι «πρέπει να αποφύγουμε την εξήγησι των φλογερών και λαμπρών περιγραφών (της Αποκαλύψεως) με ψυχρούς υπαινιγμούς σε μακρινά ιστορικά γεγονότα η με πνευματικές και ηθικές τετριμμένες εκφράσεις» (αυτόθι, 184).

36. Βλ. Σ. Σάκκου, Υπόμνημα εις την Επιστολήν του Ιούδα, Θεσ/νίκη 1970, σ. 368.

37. Πρβλ. Ειρηναίου, Κατά αιρέσεων 5,30,3· PG 7,1205C· ΒΕΠ 5,169· «Ασφαλέστερον ουν και ακινδυνότερον το περιμένειν την έκβασιν της προφητείας η το καταστοχάζεσθαι και καταμαντεύεσθαι...». Ιππολύτου, Απόδειξις περί Χριστού και Αντιχρίστου 50· ΒΕΠ 6,215 (κατά την κριτική έκδοσι του H. Achelis)· «...»έχοντας δε το μυστήριον του Θεού εν καθαρά καρδία» (βλ. Α΄ Τι 3,9) μετά

φόβου φυλάσσειν πιστώς τα υπό των μακαρίων προφητών προειρημένα, ίνα γινομένων αυτών προειδότες μη σφαλλώμεθα». Χρυσοστόμου, Εις την ασάφειαν της Παλαιάς Διαθήκης 1· PG 56,177· «Προφητεία δε όταν συνεσκιασμένως λέγηται, μετά την των πραγμάτων έκβασιν γίνεται σαφεστέρα, προ δε της εκβάσεως ουδαμώς». Ανδρέου Καισαρείας, Εις Αποκάλυψιν 38· PG 106,340C· J. Schmid, Studien zur Geschichte des griechischen Apokalypse-textes, τ. 1, Der Apokalypse-kommentar des Andreas von Kaisareia, M(nchen 1955, σ. 145· «Και την μεν ακρίβειαν της ψήφου, ως και τα λοιπά τα περί αυτού γεγραμμένα, ο χρόνος αποκαλύψει και η πείρα τοις νήφουσιν».

38. Πρβλ. G. K. Beale, The Book of Revelation, NIGTC, USA 1999, σ. 68· «Ο ερμηνευτής ποτέ δεν μπορεί να είναι σίγουρος ότι έχουν ανακαλυφθή όλες οι σημασίες ενός συμβόλου». Επιτυχής ο χαρακτηρισμός της E. Schüssler Fiorenza ότι το κείμενο της Αποκαλύψεως μοιάζει με «κρεμμύδι η τριαντάφυλλο με στρώματα εννοιών» η ακόμη με πρίσμα που διαθλά μία έννοια με πολλούς τρόπους (Revelation: Vision of a Just World, Minneapolis 1991, σ. 19).

39. Peake, Revelation, 185. Αλλά, συνεχίζει ο ίδιος ερμηνευτής, «όπου οι θεμελιώδεις αρχές είναι ψευδείς, ούτε διεισδυτική πνευματική ενόρασι ούτε ερμηνευτική επιδεξιότητα θα ωφελήση πολύ τον ερμηνευτή αυτού του Βιβλίου» (αυτόθι). Ο G. R. Osborne (Revelation, USA 2002, σ. 16) θεωρεί αναγκαίες για την ερμηνεία των συμβόλων τις «ερμηνευτικές της ταπεινοφροσύνης», ώστε να συνειδητοποιήσουμε ότι «βλέπομεν άρτι δι’ εσόπτρου εν αινίγματι» (Α΄ Κο 13,12).

40. Πρβλ. Χρυσοστόμου, Εις Παροιμίας, PG 64,661· «Όσα γαρ δια παραβολής και σκοτεινώς το άγιον Πνεύμα δια των προφητών ελάλησε, ταύτα τοις μετόχοις και κοινωνοίς του αγίου Πνεύματος υπάρχουσιν, εύγνωστα γίνεται υπ’ αυτού του Πνεύματος εκδιδασκόμενα· ασφράγιστος γαρ ακυβέρνητος, τας θείας Γραφάς επιγνώναι ου δύναται».

Πηγή: pemptousia.gr -Περιοδικό ΘΕΟΛΟΓΙΑ, τ. Β΄ 2007